

İLAÇ BAĞIMLILIĞI

Nedenler ve Önlemler

Doç. Dr. Yıldız Kuzgun MEYVACIOĞLU*

İnsanlık tarihinin en eski dönemlerinden beri bazı ilaçların tedavi amacı dışında, keyif verici maddeler olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bazı kimselerde bu maddeleri kullanma gereksiniminin tutku haline dönüşmesi, bu kişilerin çevreye uyumunu önemli ölçüde bozduğu için, ilaçların kötüye kullanımının yaygınlaşması halinde toplumlar, kcruyucu önlemler almaktadırlar. Bu önlemlerin başında, bu maddevi amacı dışında alıp satanları, üreten ve tüketenleri cezalandırmak gelmektedir. Bu tür önlem etkili olmakla birlikte uzun ömürlü olamamakta, denetimin gevşediği yer ve zamanlarda eski davranışlar yine ortaya çıkmaktadır. İlaç bağımlılığına karşı, daha uzun çabayı gerektiren ama etkisi daha uzun ömürlü olabilecek bir diğer önlem de eğitim yolu ile ilaçların kötüye kullanımına karşı bireylerde olumsuz bir tutum geliştirmek ve kişilerin bu maddelere karşı psikolojik gereksinmelerini azaltmaktır.

İlaç bağımlılığı ile şavaşımında etkili bir eğitim programı hazırlayabilmek için önce ilaç bağımlılığına yol açan psikolojik ve toplumsal etmenleri incelemek gerekmektedir.

Gençlere uyarıcı ve uyşturucu maddeleri ilk defa ne maksatla kullandıklarını sordüğümüzda çoğunlukla «Merak», «ilgi çekici ve değişik bir yaşantı geçirme isteği» şeklinde cevap vermektedirler. Kullanımı sınırlandırılmış, hatta yasaklanmış maddeleri sıklıkla kullanmaya ilgi ve istek duyma, bir anlamda toplum kurallarına karşı çıkma eğiliminin bir belirtisi olmaktadır. Gerçekten, ilaç bağımlılığı geliştirmiş kimselerin toplumun yalnız ilaç kullanımına ilişkin değerlerine değil, başka alanlarda da (örneğin cinsel ilişkiler, dinsel inanç ve uygulamalar) geçerli değerlerini reddetme eğiliminde oldukları görülmektedir. İlaç bağımsızlığının bazı adi suçlarla birarada görülmesi de bu görüşü desteklemektedir.

İlaç bağımlılığı geliştiren gençlerin bir diğer özelliği de, olanakları ile hedefleri arasında bir tutarlık olmayışıdır. Bu kimseler genellikle sahip oldukları ile yetinmeyen, güçlerinin çok üstünde emeller

---

*Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi.

peşinde koşan, ama amaca erişmek için bazı sıkıntılara katlanmak gereğini kabul edemeyen, kısaca, doyumunu erteleme, benliği kontrol edebilme gibi özelliklere yeterince geliştirememiş başarısız olmaktan çok korkan, başarısızlık karşısında hemen yılgınlığa düşen, gerçeklerden kaçmayı geçerli çözüm yolu olarak gören, kendilerine güven ve saygısı zayıf kişiler olarak görünmektedirler. İlaç bağımlılığı, kişinin uyumunu ve başarısını olumsuz yönde etkilediği için, söz konusu istenmedik nitelikler daha da güçlenmekte ve kişi kısır döngü içine girmektedir.

Aslında bireylel bir olgu olan ilaç bağımlılığının yaygınlaşmasında toplumsal etmenler önemli rol oynamaktadırlar. Bu etmenlerin başında, toplumdaki değer sisteminin hızlı ve köklü bir değişime uğraması gelmektedir. Eski değerlerin önemini yitirdiği ve yeni değer sistemlerinin henüz oturmamış olduğu bu geçiş dönemlerinde görülen ve «Değer Bunalımı» denilen durum, bireyleri kaygı, güvensizlik ve bunalıma itmekte, ilaç bağımlılığı bu ruhsal durumu yansıtan belirtilerden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Hızlı bir toplumsal değişim sürecinde bulunan ülkemizde uyarıcı ve uyuşturucu maddelerin kullanımının küçük yerleşme bölgelerinden çok, büyük kentlerde görülmesi, büyük yerleşim merkezlerindeki değer karmaşası ve buralardaki toplumsal denetimin ve dayanışmanın zayıf oluşu ile açıklanabilir. Ayrıca, büyük kentlerde ilaç ve uyuşturucu madde kullanımı daha çok zengin ve yoksul semtlerde görülmektedir. Gençlerde de, ailenin gelir düzeyi ve gencin cep harçlığı arttıkça ilaç kullanma eğiliminin arttığı görülmektedir. Orta sınıflara kıyasla üst ve alt sosyoekonomik düzeylerdeki kişilerin ilaç kullanması, görünüşte farklı ama aslında birbiri ile bağlantılı nedenlere dayanmaktadır.

İnsan, yaşamı anlamlı kılabilecek ve üstesinden gelebileceği bazı uğraşlara gereksinme duymaktadır. Üst sosyoekonomik düzeydeki bireylerde, her türlü maddi konforun sağlandığı sorunsuz, amaçsız, biteviye ve heyecansız bir yaşam, yenilik ve değişiklik gereksinimini artırmakta, uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımı böyle bir gereksinmeyi giderici eylemlerin bir türünü oluşturmaktadır. İnsan üstesinden gelemeyeceği kadar ağır ve yoğun sorunlar karşısında da bocalamakta ve bunalıma düşmektedir. Alt sosyoekonomik düzeydeki insanlar da kentleşme sürecinin getirdiği, yalnızlık ve yabancılaşma yanında parasızlık ve işsizlik gibi sorunlar altında ezilmektedir. Toplumsal denetimin zayıf oluşu, sorunlarla başa çıkamadaki umutsuzluk ortamından kaçıp, uyuşturucu maddelerin sağladığı geçici mutluluk ortamına sığınma davranışını teşvik edici bir etmen olmaktadır. Kanımızca, heriki toplumsal kesim için, durumu değiştirememeye, bir atı-

İlim yapabilme umudunu yitirme, ilaç bağımlılığını besleyen önemli bir etmen olarak görünmektedir.

İlaç bağımlılığı ile ana babanın çocuk yetiştirme yöntemi arasında da bir ilişki gözlenmektedir. Yani çok sert, katı ya da aşırı derecede yumuşak, hatta gevşek ya da ilgisiz ana babaların çocuklarında ilaç kullanma eğilimi daha sıklıkla görünmektedir. Denilebilir ki koruyucu aile, ilgisiz aile ve otoriter aile tutumları, çocukların kendikendilerini denetleme gücünü geliştirmelerine olanak vermemekte, onların, yukarıda değindiğimiz bağımlı ya da isyankâr bir kişilik geliştirmelerine yol açmaktadır.

Bunun yanında, parçalanmış ailelerin çocuklarının, birliğini koruyan ailelerin çocuklarından çok daha fazla ilaç bağımlılığı geliştirdikleri gözlenmektedir. Bu durum çocuğun, ana babanın denetiminden yoksun kalmasından ileri gelmiş olabilir. Ayrıca, boşanma olayından önce ve sonra ana-babanın birbirlerini yıpratıcı çatışma ve kavgaları çocuğun gözünde idealize ettiği özdeşim kurduğu varlıkların yıkılmasına ve böylece ilaç bağımlılığına temel oluşturan kaygı ve güvensizlik duygularının gelişmesine yol açabilir.

Ülkemizde, endüstrileşme ve kentleşmenin getirdiği ve getireceği birçok sorunlar yanında, ilaç bağımlılığı sorununun da giderek yaygınlaşmakta olduğu anlaşılmaktadır. O halde, sorun daha da büyümeden köklü çözümler aranması gerekmektedir.

İlaç bağımlılığı sorununa çözüm aranırken ilk anda okullarda, basında, radyo ve televizyonda ilaçların zararlı etkileri konusunda uyarıcı konuşmalar yapılması gelmektedir. Bu tür yayınların, ilaçların bilinmeyen zararları konusunda özellikle gençlerin aydınlatılması bakımından yararları olabilir. Ancak bu tür yayınların asıl yararı, toplumda aşırı ilaç kullanımına karşı clumsy bir tutum oluşturulması ya da varolan olumsuz tutumun yansıtılması olabilir. Böyle bir yöntem, toplum kurallarını genellikle benimseyen kimseleri, ilaç suistimalinden alıkoymaz. Ancak, ilaçları ve etkilerini tanıtıcı programlar, daha önce değindiğimiz gibi, yenilik ve değişiklik arayan, antisosyal davranış eğilimleri olan bireylere, olumsuz tepki yolları gösterme gibi istenmedik etkileri de olabilir.

İlaç alışkanlığı ile savaşın programı hazırlarken, bunun genel ruh sağlığı ve uyum ile yakından ilişkili olduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Onun için de ruh sağlığını koruyucu ve geliştirici önlemlere ağırlık vermek gereklidir. Bu bakımdan, hafif uyum sorunlarını, ciddi ruhsal bunalımlara dönüşmeden çözüme eğitim kurumlarına düşen önemli görevler vardır. Ortaöğretim kurumlarımızda on yıl kadar önce başlatılan rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri, ele-

man ve anlayış yetersizliği yüzünden gereğince gelişememiştir. Hizmetlerin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için Milli Eğitim Bakanlı'nca çaba gösterilmektedir. Yeni Yükseköğretim Kanunu'nda da Yükseköğretim kurumlarında rehberlik ve psikolojik danışma merkezleri kurulması gereğince yer verilmesi sevindirici bir gelişmedir. Yükseköğretim kurumlarında Psikolojik Danışma ve Medikal Sosyal Merkezler yolu ile ruh sağlığını koruyucu hizmetler verme yanında, akademik danışmanlığın daha işler hale getirilmesi, program yapımının yanında, öğrencilerin akademik ve sosyal ilişkilerden kaynaklanan sorunları ile de ilgilenilmesi yararlı olacaktır.

Gençlerin boş zamanlarını değerlendirmelerine, yaratıcı güçlerini ortaya koymalarına ve kendilerini gerçekleştirmelerine olanak verecek dershıı etkinliklerin örgütlenmesi, olumsuz ve yıkıcı davranışlara yönelmeyi önemli ölçüde önleyebilir. Bunun için, Milli Eğitim Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurumlarının işbirliği yapmalarında yarar vardır.

İlaç alışkanlığına yol açan kişilik bozukluklarının, bir bakıma ailenin hatalı eğitiminden kaynaklandığına değinmiştik. Ana babaların çocuk eğitimi konusunda aydınlatılmaları için yaygın eğitim kurumlarınca özel programlar düzenlenebilir. Bunun yanında eğitim kurumlarında demokratik insan ilişkilerine ve özdenetimi geliştirici etkinliklere daha çok yer verilmelidir.

Gerçekleşmesi ülkenin ekonomik kçşulları ile yakından ilgili bir başka ve çok gerekli önlem, kuşkusuz işsizliğe bir an önce çare bulunması, kolay kazanç yollarının kapatılması, çalışma ve kanaatkârlığın ödüllendirilmesi olabilir.

SAYIN OKURLARIMIZ,

EĞTİM ve BİLİM Dergimizin fiyatı, bu sayıdan itibaren 60 TL. olmuştur. Yıllık aboneler 300 TL.'dir.

Maliyet girdilerindeki artışlar nedeniyle yapılan bu değişiklikten dolayı özür diler, okurlarımızın abonelerini sürdüreceklarini, **EĞTİM ve BİLİM'e** yeni aboneler bulacaklarını içtenlikle umarız.

EĞTİM ve BİLİM
